

nála talán kényelmesebb sorban élő kispolgárban, aki másnemű életformája miatt nem érzi ilyen élesen a kontrasztot az anyagi és a szellemvilág között . . .

A kultúra közkinccs, a kultúrához mindenkinek egyforma joga van. S minden társadalmi közösség elsősorban maga hivatott meghatározni, hogy milyenfokú kulturális javakra tart igényt. Az iskolán kívüli népművelés ehhez az alapelvhez alkalmazkodik, amikor a nagy ipartelepeken és gyári központokban a népművelés intézményének legmagasabbrendű ágazatát: a szabadegyetemi tanfolyamot is megszervezi. E tanfolyamokon a legfőbb tudományos, irodalmi és művészeti kérdésekkel a legkiválóbb szakemberek előadásából ismerkedhetik meg a hallgatóság.

Az iskolán kívüli népművelés elsősorban a magyar kultúra értékeit igyekszik közkinccsé tenni.

A kultúra fogalma a szellemvilágban azonos, tartalmát azonban a különböző földrészekon különbözőképpen lehet magyarázni. Mi csak azt a kultúrát és azt a szellemiséget vallhatjuk sajátunknak, amely bárhonnán eredt is, a magyar földön, a magyar Gênio sz teremtő kohójában lett életünk szerves tartozéka.

Számomra igen nagy öröm, hogy az iskolán kívüli népművelés 20 éves jubileumi esztendejében az első szabadegyetemi tanfolyam megindulásán részt vehettem. Éspedig azon a szabadegyetemen, amelyet a népművelésnek olyan kiemelkedő intézményei szereztek együttesen, mint Budapest Székesfőváros Iskolán kívüli Népművelési Bizottsága és a Csepeli Weiss Manfréd Vállalatok Szabadidő Szervezete, amely szervezet sokoldalú népművelési tevékenységének tervszerűségét hivatalos részről Pest vármegye Iskolán kívüli Népművelési Bizottsága körültekintő gondossággal biztosítja.

Meg vagyok róla győződve, hogy az értékes előadássorozat a legteljesebb mértékben meg is felel kitűzött feladatának.

Amikor a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium képviselőjében, mint az iskolán kívüli népművelési ügyosztály vezetője őszinte tisztelettel köszöntöm a Szabadegyetemi Tanfolyam igen tisztelt vezetőségét, előadóit és hallgatóit, kívánom: adjon Isten magyarságunkat és emberségünket elmélyítő jó munkát!

Bisztray Gyula

KÖNYV A FALUBAN

A rekkenő hőségben a nyáj a füzes felé húzódik. Csak a pásztor marad el érthetetlenül a rábizott jószágtól. Pedig ahol áll, a patak partján, ott sűt legjobban a nap. A kis fekete puli ijedten ugrál körülötte: nem érti a gazdáját. Talán valami baja esett, hogy ilyen értelem- és természetellenes magatartást tanúsít?! A kiskutya, a pásztor Isten rendelte helyettese, valóságos ingajaratot létesít a nyáj meg a csodálatos gazda között. Hol ide-, hol oda-szalad, hogy ne keletkezzék kár vagy zavar a pásztor viselkedéséből. Ilyen lehetett II. Szolimán császár fővezérének a helyzete, amikor Szigetvár alatt a szultán meghalt s ő lovára köttette a halott nagyurat, hogy ne sejtse senki, mi történt a pótolhatatlan uralkodóval . . .

De hát miért is sütteti magát a pásztor, aki máskor oly bölcsen kereste az árnyékot? Nyilván nem készakarattal teszi, gondolja magában a vice-pásztor. Hanem meglepedezik magáról; — néhanapján, kivételképen ez még a pásztorokkal is megesik. S addig figyel a kutya, merőn lesve két fekete szemével az arcába hulló szőröcsomók redője mögül, míg kitalálja: miért feledkezett ura a patak mellett, ott, ahol semmi sem védi a nap ellen. Egy kis, elnyűtt füzet van a pásztor kezében, azt nézi, forgatja olyan nekifeledkezéssel, mintha az egész világ elsüllyedt volna körülötte. Nem látja az egyre messzebb vonuló nyáját, az aggódó kiskutyát, nem érzi a nap hevét és nem hallja a távoli harang szavát, amely olyan fontos határvonalat húz az ő napi élete közepébe. Olvas, egész lelkével, úgy, ahogy csak kezdő olvasók tudnak, akiknek még nehezükre esik a betűk összeillesztése, de meg aztán nagyon friss és erős a betűszomjuk: nem egykönnyen szakadnak el a lelki csutora szájától: a könyvtől.

Nem számít ilyenkor, hogy verőfényben nem egészséges olvasni: elrontja vele az ember a szemét. A mi pásztorunknak olyan jó a szeme, hogy eszébe se jutna kimélni. Az sem számít, hogy melege van: azt megszokta, de ha nem is szokta volna meg, most sem érezné. Most csak azt érzi, ami könyve hőisével történik, a daliás tehenészlegénnyel, aki nyeszlettformájú, városias fiatalember letére váratlanul elbánik egy egész kocsmára való betyárral s aki ellenfeleinek pisztolyában keresi meg a maga golyójával a neki szánt golyót, úgy, hogy a pisztoly szétrobban a gonoszember kezében, s az így soha többet nem emelhet fegyvert másokra...

Ez a piszkos kis könyv, amely sok tucat kézen át jutott el a pásztorhoz, egészen fölkaavarta az életét. Csöndes, szemlélődő magányát eddig is meg-megzavarta némi idegen mozgalom. Amikor a dülőút közelében legeltetett, elkarikázott mellette egy-egy városi ember, ügynökkéle vagy finánc; néha cigarettával is megkinálták vagy a szépfaragású botjáról kérdezték, nem eladó-e. Itt-ott az uraság hintaja száguldott el mellette: német kisaszonyt cseréltek vagy doktorért hajtott a parádés kocsis. Mindez hetekig elgondolkozta. De mindez együttvéve is semmiség volt e mellett a füzet mellett. Szemlélődőből átváltoztatta cselekvővé. Mert igaz, hogy itt maradt a teste s nem mozdult többet, mint máskor, de a lelke együtt harcolt, száguldott, harsánykodott ezzel a furcsa nevű idegen fiatalemberrel. Mintha annak a bőrébe bujt volna, vagy az az övébe. Nem is hitte volna, hogy ilyen csuda eshetik rajta. Szégyelte volna, ha valaki megjósolja, hogy ennyire összeforr egy jöttment idegennel, akinek a nevét is alig tudja kiolvasni. De most már — érzi — nem fogja abbahagyni soha az olvasást. Mert ezzel kitégíthatja az életét. Egyszerre több helyen is élhet: idehaza, a füzesben, a patak mellett s ugyanakkor vad sziklák koszorújában, embermagasságú fűvel benőtt térségeken. Pásztor is maradhat, hős is lehet mellette. Akár ki se nyissa a száját, mégis szellemesen vág vissza annak a fránya Bennek vagy Dannak, aki szégyenben akarja őt hagyni. S ha ennek a könyvnek a végére jár, akkor mást kér vagy... még az is megtörténhetik: mást vesz.

A napnak így hamarább van vége. A nyáj valahogy mégis csak megússza, hála a kis puli megkettőzött buzgalmának. S mikor hazaérnek a faluba, megoldódik a pásztor nyelve. Keres valakit, akivel megbeszélje a könyv dolgát. Nem is beszélgetés ez: úgy hirdeti szerte, mint az ígét, hogy micsoda varázslat történt vele, hogy átalakult az élete. És megteszi az első lépéseket, hogy új könyvet szerezzen magának. Körülötte pedig egy csomó

ember kap kedvet rá, hogy ő is megpróbálja. A rossznyomású, mocskos füzetecske még szürkébb, még zsirosabb, még szamárfülesebb lesz, de továbbjárja útját a faluban s a könyező tanyavilágban.

Most már sok függ attól, hogy kivel találkozik akkor este a pásztor. A kocsmárossal-e, akinek — úgy mondják — kifelé áll már a szekere rúdja, de akihez két pesti úr minden kéthétben motorossal hoz ilyen könyvet betyárokról, covbojokról, gyilkos betörőkről és tündérszép kisasszonyokról. Vagy azzal a fiatal gazdával, aki a napokban jött haza a népfőiskoláról s akinek már vagy húsz darab könyve van, nem ilyen kis füzetek, de rendes, nagy könyvek sötétkék kemény papírba csomagolva, testesek és tiszteletet gerjesztők. Olyanfélék, mint az iskolakönyvek voltak, ezekből talán nem is árad annyi izgalom és jóérzés, mint a kis elnyűtt füzetekből?!

Vagy talán most már az is mindegy, kivel találkozik össze a pásztor? Mert a minap kidobolták, hogy az olcsó, filléres könyvek most már csak külön engedéllyel jelenhetnek meg. Talán egészen el is kell búcsúzni a daliás tehenészlegényektől, az ördögien furfangos gonosztevőktől, s a motoros pesti urak titokzatos látogatásai sem ismétlődnek meg többé soha?!

De könyv akkor is marad. Könyv kell! És a pásztor meg fogja keresni a könyvet mindenáron.

Az a fiatal gazda, akinek az a sok könyve van, megszánja a pásztor. Megmagyarázza neki, hogy nem a kocsmában kell keresni a könyvet. A pásztor nem hallotta hírét a népkönyvtárnak... Vagyis, hogy ha jól meggondolja, hallott ő arról, de mert az iskola mellett van s a tanító úr kezeli, azt is amolyan iskolanyújtó találmánynak nézte s hamarosan kiejtette az eszéből. Pedig — mondja a gazda — a népkönyvtárban olyan gyönyörű könyvek vannak, hogy azokhoz képest a filléres füzet kismiska. Lám, ő a népfőiskolán, ahol minden este könyvet olvastak, a többi gazdával, úgy megszerette egyiket-másikat, hogy most már meg se válnék tőlük. Megvette őket, hogy mindig vele legyenek. A fiatal menyecske először nem nagyon örült, hogy az ura ilyenre adja ki a pénzét, de aztán, hogy a könyvek olyan szépek voltak, hogy díszére váltak a tiszta szobának, akár a tálas tányérjai, megnyugodott.

Másnap vasárnap volt. Istentisztelet után a pásztor látogatóba ment a fiatal gazdáékhoz. Eddig semmiért se tette volna meg, hogy ilyesmivel töltse az idejét, de Isten tudja, hogyan, elkapta a könyv s most már nem eresztette. Most már nem érte be egy étellel: meg akarta sokszorozni az életét...

A gazda az inge ujjával végigsimitotta a könyvet, mielőtt kézbe vette. Nem volt rá szükség: a menyecske annyi gondal törölte le róla a port. De jól esett végigsimitani: mindegyik könyvben élet volt, mindegyik egyéniség volt, lakótárs, barát... S mert a pásztor alig mert hozzányúlni a szép fehér papírosra nyomott könyvekhez, a gazda sorra elmondta, melyikben mi van. Így mondja el a vőfély a lakodalmi ebédet, hogy étvágyat csináljon hozzá.

— Lássá, Mihály bátyám, ez itt egy nagyon erős magyar ember élete. Paraszt volt, mint mi, a története a boglyák körül kezdődik. De a hatalmas ereje a vitézek közé vitte. Legyőzte a cseh vitézt s Nagy Lajos királyunk kedvenc bajnoka lett. Toldi Miklós a neve s olyanféle tájon is bujdokolt, amilyeneken kelmed szokta legeltetni a nyáját.

A pásztor csak ámul, nem szól egy szót se.

— Ez itt gyönyörű szép mese — versben. Ennek is parasztfyerek a hőse: Kukorica Jancsi. Azért hívják úgy, mert kukorica közt találták, oda tette le az anyja. Szerelmese, a szőke lluska, egy csúj boszorkány neveltje. De nem mondom el: olvassa el Mihály bácsi maga, hogyan lett lluskából tündér, Jancsiból meg magyar huszár, akire még a francia király is rá-szorult. Petőfi Sándor írta: annak a nevét csak hallotta kend?

A pásztor nem felel. Ezt a nevet csakugyan hallotta az iskolában. De talán másutt is? Talán a patakparti füzesek is susogták, a csillagok is ragyogták?

— De hát kend a regényeket szereti, úgy látom. Amit tegnap a kezében gyúrt, az ilyen regény volt. Csakhogy, tudja, nem a javából!

A pásztor tiltakozó szava nem jut túl a fogak sövényén.

— Hát itt meg vannak regények a javából. A falu jegyzője — ezt el kell olvasnia, ha szépet akar olvasni. Mert ebben az van elmondva, hogyan lesz igazság abban a faluban, ahol addig az ártatlan szenvedett s a bűnös dőzsölt. Mert, tudja, a könyvben nemcsak második élet van, de igazság is. Az, aki olvas, mindig igazságot keres és mindig azt is talál, ha jó a könyv. Aztán a Sárga rózsa. Magyar pásztornak el kell ezt olvasnia, mert ennek mindegyik hőse hortobágyi pásztor. Milyen szánalmas kezdők ezekhez képest a maga regényének idegen tehenészei! Ezek nem pisztolyból lövöldöznek egymásra, de amolyan jóféle pásztorbotokkal, lóháton párbajoznak!

— Vannak nehezebb könyveim is. Majd odaadom, ha ezeket elolvasta. Nem mondom, magam sem értem minden szavát. De ez talán nem is fontos. A jó könyv lassan világosodik meg a barátja előtt. Mégis olyan érdekes, izgalmas, erősítő... Én mindig erőre kapok tőle. S minél szélesebb világot tár elém, annál jobban érzem magam itthon, a mi világunkban.

A pásztor is ilyesmit érez, de ő még nem olvasott eleget ahhoz, hogy nyilatkozni merjen.

— Látja, Mihály bácsi, itt van egy nagyon szép könyv. Az ember tragédiája. Nem tudja, mi az: „tragédia“? No nem baj. A fő az, hogy a bibliai Ádám meg Éva szerepel benne. A sátán álmbt bocsát Ádám szemére s ebben az álomban Ádám apánk bejárja az egész világot. Megálmodja, mi történik az emberrel. Sok-sok külföldi városban fordul meg, de még a levegőbe is fölemelkedik, mert nincs megelégedve a világ sorjával. Amikor fölébred, annyira el van keseredve az álmától, hogy meg akarja ölni magát. Éva nem engedi. Anyának érzi magát s Ádám megérti, hogy most már nem lehet öngyilkos: el kell tartania a gyermekét. S aztán szépen ott marad és műveli a földjét. Úgy, mint mi.

És mi is bejárjuk álmlukban — olvasás közben — széles e világot, de dolgozni itt akarunk, a földjeinken, a falunkban. S higgye meg, Mihály bácsi, jobban és boldogabban dolgozunk, ha velünk van a könyv.

A fiatal gazda végigsimitotta szemével a szépen sorakozó könyveket s aztán a pásztornak nyújtott egyet. A János vitéz. S a pásztor olyan mozdulattal szorította a hóna alá, mintha friss kenyér lett volna. Élet.

És az is volt.

Hankiss János